

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ЗАКЛАДАХ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті висвітлено деякі аспекти культурологічного підходу до викладання історії музичного мистецтва, зумовленого, насамперед, дедалі більшою роллю гуманітарних знань, пошуків нових імпульсів, здатних позитивно вплинути на історичні процеси, духовний розвиток і виховання людини.

Ключові слова: Культурологія, культурологічний підхід, історія музичного мистецтва, духовний розвиток, виховання особистості.

Статья освещает некоторые аспекты культурологического подхода к преподаванию истории музыкального искусства, обусловленного все большей ролью гуманитарных знаний, поисков новых импульсов, способных положительно влиять на исторические процессы, духовное развитие и воспитание человека.

Ключевые слова: Культурология, культурологический подход, история музыкального искусства, духовное развитие, воспитание личности.

This article is about some aspects of cultural approach to the history of teaching music. It is caused by the growing role of human knowledge. In the article the new impulses of searching the positively influence of the historical of the person is discussed.

Key words: Culturaljgical, cultural approach, the history of music, intellectual development, education of the individual.

В умовах сучасного стану освіти в цілому, загрозливого прогресування бездуховності першочерговим завданням стає засвоєння накопиченого культурного досвіду людства, переосмислення таких вічних проблем, як духовні цінності, смисл і мета життя. У цій ситуації заклади естетичного виховання гуманітарного напрямку мають стати осередком найкращих культурних традицій, знань, самовдосконалення, морально-етичних цінностей, які передаються з давніх часів від покоління до покоління. Відомий дослідник культури В. М. Межуєв писав, що фундаментальна теоретична значимість (і складність) поняття «культура» для сучасної науки зумовлена глобальністю й багатогранністю самої проблеми культури в ситуаціях і обставинах ХХ століття. «Если культурология есть знание о разных культурах в их отличии друг от друга (безотносительно к вопросу о том, какую из них мы считаем своей), то философия культуры есть знание о культуре, которую мы считаем своей. Короче, она есть не просто знание человека о культуре, а его культурное самосознание» [4, с. 37].

Чого навчає культурологія?

Культурологія дає змогу об'єднати розмежовані за сциєнтистською традицією мистецтвознавство, літературознавство, релігієзнавство, етику, естетику, всесвітню історію проблемою духовного життя людини і суспільства у різних національних та

історичних картинах світу. Культурологія систематизує колосальний матеріал завдяки установці на інтеграцію культурних явищ в історичних і національних картинах світу – як поліфонії аристотелівсько-птолемейського космосу, копернікансько-галілейського просторового континууму, ейнштейнівської моделі Всесвіту, природності східного образу буття, духовної екзальтованості християнства, прагматичної етики доби Нового часу та ін. Розробка концепції «культурології» стала на даному етапі особливо актуальною, причому носить не стільки методичний, скільки загальнотеоретичний характер. Через роботи професора Т. Ф. Кузнецової червоною ниткою проходить думка про те, що культурологія (на відміну від філософії і приватних наук) виступає як методологія «серединного рівня» [3, с. 41].

Актуальність культурологічного підходу до викладання історії музичного мистецтва зумовлена, насамперед, дедалі більшою роллю гуманітарних знань, пошуків нових імпульсів, здатних позитивно вплинути на історичні процеси, духовний розвиток і виховання людини. Культурологія вивчає культуру як складний феномен у сукупності його ціннісно-сміслових, нормативно-регулятивних і знаково-комунікативних характеристик.

Культура стала предметом дослідження з моменту виникнення філософії, однак виділення

культури як специфічної сфери знання відбулося у добу Нового часу і пов'язане з філософськими концепціями історії Дж. Віко й І. Г. Гердера, та Г. В. Ф. Гегеля. Професійне вивчення культури стало на часі в ХХ ст. Отже, культурологія – молода наукова дисципліна. Спочатку Л. Вайт назвав культурологією поєднання теоретичних основ антропології та етнології з філософським аналізом культури. Пізніше до згаданих наук приєдналися етнографія, психологія, соціологія, лінгвістика та ін. Культурологія ніби об'єднала всі гуманітарні дисципліни під одним дахом. Оскільки культурологія використовує для раціонального осмислення культури ідеї та методи філософії, вона є близькою до філософії культури. Відмінність між ними в тому, що філософія культури вивчає і досліджує універсали та найбільш загальні проблеми культури, а культурологія – конкретні феномени культури, ту частину буття в цілому, яка стала полем перетворювальної діяльності людини. Можна погодитися з думкою, що культурологія інтегрує різні види і способи творчої діяльності людства в сукупності всіх поколінь, що живуть і будь-коли жили на Землі. Культурологія поділяється на фундаментальну і прикладну. Фундаментальна культурологія охоплює теорію та історію культури людства. Прикладна культурологія досліджує питання управління культурою, культуроохоронної діяльності та ін. Отже, культурологія вивчає культуру як цілісність, систему, як синтез знань про сутність і закономірності її існування та розвитку, значення культури для людства, способи її пізнання, а також різні, дуже специфічні сфери культурного життя. Культурологія дає змогу об'єднати розмежовані за сциєнтистською традицією мистецтвознавство, літературознавство, релігієзнавство, етику, естетику, всесвітню історію проблемою духовного життя людини і суспільства у різних національних та історичних картинах світу. Культурологія систематизує колосальний матеріал завдяки установці на інтеграцію культурних явищ в історичних і національних картинах світу.

Предметом культурологічного дослідження є, насамперед, вивчення змісту, структури, динаміки і технологій функціонування цього соціокультурного досвіду з точки зору того, як породжуються, функціонують, інтерпретуються та виконуються «програми поведінки» з інтеграції людей і регуляції форм їх спільної життєдіяльності.

Серед основних завдань культурології вчені виокремлюють:

- аналіз культури як складної системи;
- розробка провідних понять і категорій створення мови опису ментальних явищ;
- аналіз системи орієнтацій, що представлені в різних культурах, вивчення засобів членування культурного простору, систем фіксації та трансляції культурного досвіду;
- вивчення основних процесів і форм мікро- і макросоціокультурної динаміки;

– аналіз моделей, засобів і принципів соціокультурної комунікації, схем інформаційного обміну;

– дослідження ієрархії цінностей, стратегій і стереотипів поведінки людей, процесів соціалізації та інкультурації тощо.

За цих обставин у системі університетських дисциплін курс «Історія музичного мистецтва» має не лише професійне, а й загальнокультурне спрямування – з поглибленим вивченням культури Стародавніх часів, культурної спадщини античності, середньовіччя, Ренесансу, Просвітництва, культури та музичного мистецтва ХІХ-ХХ століть.

У закладах естетичного виховання гуманітарного напрямку курс «Історія музичного мистецтва» повинен набути якість головного інтегративного предмету. Саме на заняттях цього курсу слухові та професійні виконавські навички студентів, здобуті ними теоретичні знання, естетичні та емоційні враження виступають чинниками формування цілісного уявлення про духовний розвиток людства та взаємозв'язок музичного мистецтва з іншими видами художньої діяльності людини. Таким чином, культурологічний підхід до вивчення курсу «Історія музичного мистецтва» як теоретичного предмету узагальнювального характеру сприяє становленню загально естетичної культури студентів та підвищує рівень фахової підготовки як майбутніх вчителів, так і професійних музикантів.

Згідно з навчальними програмами закладів естетичного виховання курс «Історія музичного мистецтва» об'єднує предмети української музичної літератури та зарубіжної музичної літератури, які раніше викладалися окремо. Це дає можливість зробити високоякісний культурологічне ставлення до найкращих мистецьких здобутків людства, сформувати в студентів цілісне об'ємне уявлення про музичну культуру в історичній перспективі, об'єднати різні явища культурного простору в єдиний потік. Така точка зору на здобутки вітчизняного музичного мистецтва дозволяє яскравіше відчуті її унікальність та своєрідність і, водночас, спорідненість із найвищими досягненнями світової культури.

При викладанні курсу «Історія музичного мистецтва» необхідно враховувати такі взаємопов'язані аспекти:

– *навчальний* – формування системи знань про музичне мистецтво та його зв'язки з іншими видами мистецтв;

– *виховний* – формування культури сприйняття, почуттів, світогляду та морально-естетичного ідеалу;

– *розвиваючий* – всебічний гармонійний розвиток особистості студента, розвиток бачення національного у контексті всесвітнього;

– *культурологічний* – потреба у систематизованому вивченні різноякісних культурних явищ, що були накопичені в різних галузях мистецтв;

– *аналізуючий* – необхідність виявлення загальнозначущого, закономірного та

типологічного у різноманітні форм і проявів української і світової художньої культури.

Відповідно до цього мета курсу «Історія музичного мистецтва» полягає у вихованні національно свідомої гармонійної особистості зі сформованими базовими елементами художнього мислення та навичками професійної педагогічної музичної освіти.

Визначена мета курсу зумовила такі його завдання:

- сформувати вміння усвідомлено та емоційно слухати музику, розширити музичний світогляд, закласти основи музичного смаку і системи естетичних цінностей, створивши тим самим передумови для подальшої мистецької освіти (самоосвіти) студента;

- виховати любов і повагу до української культури та музичного мистецтва в усіх його історико-стильових та жанрових виявах; сформувати уявлення про своєрідність національного музичного мистецтва;

- надати студентів комплекс інформаційних та понятійних знань, що виступають засобом пізнання та складають основу музично-теоретичних уявлень про музику;

- виховати в студентів спеціальні уміння: сформувати у них початкові навички аналізу музичних творів та уміння викладати свої думки і враження про ті чи інші явища культури та музичного мистецтва.

Мета і завдання курсу «Історія музичного мистецтва» визначають такі методологічні принципи:

- до вивчення і ознайомлення у навчальному процесі відібрано твори, що складають золотий фонд світової музичної культури;

- визначення українського музичного мистецтва пріоритетним чинником у процесі формування національної свідомості студентів зумовило виділення в окрему та одну із найважливіших тем курсу блоку «Українська народна музична творчість».

Культурологія висвітлює тенденцію у мистецтві до національного самовизначення, позначену на дослідженнях з фольклористики й етнографії. Організація фольклорних експедицій і широка публікація їх матеріалів дихала пафосом національного творення в усіх його розмаїтих виявах. За безпосередньою участю І. Франка та В. Гнатюка видано 46 томів «Етнографічного збірника» і 22 томи «Матеріалів до українсько-руської етнології». Новий підхід до народної пісні як самобутнього явища відобразився у збірках Ф. Колесси «Галицько-руські народні пісні з мелодіями», Лесі Українки та К. Квітки «Мелодії українських народних дум».

Фольклорна хвиля, яка сприймалась поколінням зламу століть запорукою національного відродження, увібрала в себе всі напрями художньої творчості. Популярними стали обробки народних пісень, в яких композитори зберігали лише фольклорний

словесний текст, музику ж складали відповідно сучасному їм настрою (славетні «Щедрик» та «Дударик» С. Леонтовича, «Коліскова» В. Барвінського та О. Кошиця, «Гагілка» С. Людкевича).

Поширенню ідеї національного відродження серед широких громадянських кіл сприяв розвій українського театру. Сценічне мистецтво продовжувало розвиватись на міцних традиціях корифеїв національного театру. М. Кропивницький, М. Старицький, М. Заньковецька, Г. Борисоглібська активно виступали як автори і режисери. Поряд з мандрівними трупами М. Кропивницького, П. Саксаганського й І. Карпенка-Карого, Д. Гайдамаки, О. Суходольського, Л. Сабіна у Києві існував і перший стаціонарний український театр М. Садовського. На його сцені вперше в Україні були поставлені оперні вистави.

На західноукраїнських землях продовжував діяти театр «Руська бесіда», режисером до якого був запрошений з Наддніпрянщини М. Садовський, а потім – Й. Стадник. На сцені цього театру розквітли обдарування В. Юрчака, К. Рубчакова, А. Ніжанківського, С. Коханенка.

Видатні митці цього часу розуміли штучну відчуженість українства від загального потоку європейської культури як перешкоду на шляху понівеченої культури до її розвою. Тому природним було прагнення тогочасної інтелігенції залучити українську культуру у всесвітній духовний потік. Створюючи свою драматургію, Леся Українка охоплює майже увесь ландшафт світової культури від Старого Заповіту і пізньої античності до американської передреволюції та революції французької, тим самим підключаючи національне до всесвітнього. Доля минулого стає для авторки «Вавилонського полону», «На руїнах», «Йоганни, жінки Хусової» моделлю «руїн» і «полонів» української історії, «переодягненням» української дійсності.

Цей період був також часом ознайомлення світової громадськості з кращими надбаннями української культури. Всесвітнє визнання здобуває співачка Соломія Крушельницька, яка виступала на сценах найвидатніших театрів Європи, гастролювала по країнах Латинської Америки, «найпрекрасніша і найгарніша Батерфляй», за висловом Дж. Пуччіні. Композитор, визначний диригент О. Кошиць виступив одним з організаторів Української Республіканської капели, концертна подорож якої по країнах Західної Європи та Америки користувалася великим успіхом.

Метою культурології є ознайомлення студентів зі всією складною системою проблем, що існують сьогодні в даній науці, введення студента в складний комплекс понятійно-категоріального апарату науки, прилучення до інтелектуальної традиції наукового роздуму, співставлення численних і суперечливих фактів, класифікації явищ духовного і матеріально-культурного життя. Всього того, що формує культурологічне мислення сучасної освіченої людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М. М. Бахтин. – [2-е изд.]. – М., 1990.
2. Библер В. С. Михаил Михайлович Бахтин, или Поэтика культуры / В. С. Библер. – М., 1991.
3. Кузнецова Т. Ф. Философия и проблема гуманитаризации образования / Т. Ф. Кузнецова. – М., 1990.
4. Межуев В. М. Философия культуры: Эпоха классики: [курс лекций] / В. М. Межуев. – [2-е изд.]. – М., 2003. С. 25–26.
5. Шендрик А. И. Теория культуры / А. И. Шендрик. – М., 2002.

Рецензенти: Цокур О. С., д.п.н., професор;
Трунова В. А., к.п.н., доцент.

© Бухнієва О. А., 2012

Дата надходження статті до редколегії 02.12.2012 р.

БУХНІЄВА Олена Анатоліївна – к.п.н., старший викладач кафедри музичного та образотворчого мистецтв Ізмаїльського державного гуманітарного університету, м. Ізмаїл, Україна.

Коло наукових інтересів: історія українського та світового музичного мистецтва, підготовка аспірантів до інноваційної діяльності у вищому навчальному закладі.